



Bemærkninger paa en Reise i Sogn og Søndfjord 1823.

Alf Dr. J. Neumann,
Biskop over Bergens stift.

Anden Afdeling,
Justedals-Reisen * 1).

Fra Dale Prestegaard i Lyster til Justedalens Prestegaard er vel ikke mere end 3 Mile, men man gjør dog vel i at passe Tiden, og ikke begive sig for sild paa Veien. For os gik imidlertid en Deel af Morgenstunden bort, inden Hestene kom, bleve mønstrede, sadlede og fløvede 3: paalæstede det Gods man fører med sig i Rufferter, Kister, Strin eller Vadsække, hvilket fordeles i Kløverne paa Hestens begge sider til omtrent lige Tvingde. Først Kl. 8 steg vi til Hest, Provst Qvale, Justedalens Præst Aabel, og jeg. Min tro Følgesvend T. lod jeg denne Gang blive tilbage, fordi jeg tænkte mig Reisens Besværlighed, uagtet mine Forestillinger herom langtfra ikke naaede Virkeligheden. T. havde imidlertid, af Omhyggelighed for mig, skaffet en Cicerone tilveie, den han paalagde ikke at vige fra min Hest, og at være ansvarlig for Principalen. Denne Person var skydsstofferen i Marifjæren, Bernt, der er bekjendt med alle stier i Fjeldene, og som Reiserne havde i senere Tider gjerne benyttet sig af, som Veiviser i disse uveibare Egne, som og paa Bræerne; et paalideligt Menneste, og billig i sine Fordringer, hvilket sidste ellers begynder at gaae af Moden, siden Englænderne have faaet Bane paa at komme her, og med rund Haand at udøse sedler, ei blot af de hvide, men selv af de blaae og de gule, som havde de intet Værd.

Et deiligt Veir begunstigede vor Reise. Veien gaaer i jævnt Skraaning op igjennem Dalsdalen, der strækker sig en Miil opad til Foden af de høiere Fjelde lige i Nord. Denne Dal deler sig i tvende Dele, af hvilke den sydligere kaldes Hjemdalen, og

skal efter et gammelt sagn, have været en Søe, som ved at aabne sig et Udløb er forsvunden. *Dals-Elven*, som falder ud ved Entesædet Qvale nede i Lyster, løber her igjennem. Dalen er trang, og ubeboet, naar man undtager de Sæterhuse, som findes hist og her, men som nu ogsaa vare aldeles mennesketomme, saasom det større Qvæg netop i denne Morgenstund var drevet op i de høiere Sætere, og Budeierne vare fulgte med Busskaben. Kun nogle Kalve og Sviin saae vi vanke omkring. Foruden Græsgangene eller Sætermarken fandt vi her ogsaa dyrket og med Gjærder indhegnet Engeland, hvor Græsset vorte frodigen, og Blomsterne stode klyngeviis i broget Farvevejel. Dette strøg er rigt paa Glimmeriskifer, og paa herlige Hellebrud. Her findes ogsaa en mineralisk Kilde, men af hvad Natur kan jeg ikke sige. Dalens Nordlige Deel kaldes *Fremdalen*, og gaaer op til *Rilen*, en Gaard lige i Enden af Dalen, hvis Husebygninger man har flere Gange maattet flytte for Snefredenes skyld, der husere farlig her, og styrte Alt overende. Nar man træder ind i denne Dal, saa viner man strax Naturen i en alvorligere stii. Klippemasserne rage skarper frem, Fjeldene høine sig, uhyre Ræmpstene ligge spredte i Dalstrøget, Bjergstrømmene styrte med Bulder ned fra Høiderne. Jeg saae af dette Slags een mærkelig især, der kom fra Fjeldets Tinde i brusende Fart, men fangedes omsider i en Klipperist, og blev saa, efter at have fyldt denne i en lang strækning, tilsidst, omtrent paa Fjeldets Midte, aldeles borte, uden at jeg ved Foden af Bjerget kunde opdage noget dens Udløb. Animalisk Liv var her ikke at fornemme, førend vi kom henimod den omtalte Gaard *Rilen*, hvor Flokke af Geder og Faar kom os imøde, og bleve ved at følge os end langt op i Fjeldet. Her laae ogsaa dyrkede Marker, men omgivne af en vild Natur, der truede allevegne med ødelæggelse. Træerne stode fast alle i en skjæv Retning, med deres Toppe ydmygt dukkende til Jorden, som Tegn paa deres Underkastelse under Sneelavinernes frygtelige Herredømme.

Sidindtil vare vi uden al Besværighed stegne Dalen opigjennem, til hvad Høide, veed jeg ikke, under Fjeldets Fod. Men nu gif det for Alvor til Fjelds. Vi saae den vildeste Natur omkring os; vi saae $\frac{1}{3}$ Miil op mod skyerne Toppen ligge af det Fjeld, som vi skulde bestige; men Bei, eller Spor af Bei, saae vi intet til. Bratheden gjorde det umuligt at tage den korteste Linie; vi maatte ride i bestandigt Zifzak, undvigende de nedstyrtede Fjeldstykker, og smuttende igjennem det hist og her vorende Krat. Det gif sommetider igjennem idel Forvittringer, hvor Hestene med Møie fandt Fodfæste. I en af disse Passager faldt endog, til Bernts store Bestyrtelse, min Hest i Rnæ; men jeg blev rolig siddende paa den, indtil man fik løftet den op igjen. Dog var dette ikke det værste. Jeg studfede, da jeg kom høiere op i Fjeldet, og saae steile Snævninger for mig, som man sagde Hesten nødvendig maatte opad, og hvor det arme Dyr virkelig med anstrengt Kraft maatte skyde sig op, men hvor Rytteren ogsaa med ligesaa anstrengt Kraft maatte holde sig fast, og tage Ligevægten meget nøie i Agt, for ei at falde baglænds. Det er vidstnok, at man paa slike steder kunde stige af, og dette gjorde jeg paa enkelte; men den Uvante trættes let under saa mærkelige Klavringer, eller sættes i en Transpiration, som, formedelst de kolde Vinde fra Bræerne, let kan vorde ham skadelig; og den Vante agter ikke saadant Ridt. Dette var Tilfældet med mine Rejsefæller, og deres Mod styrkede mit. — Ja, det behøvedes omsider at styrkes! Et Par Gange allerede havde jeg redet over og igjennem stridtløbende Bjergstrømme, men Vandet var ikke dybt, og jeg kunde see deres Bund. Men med eet kom vi for en skummende Elv, der styrtede sig i smaa Fossesald ned over Bjerget i en Vinkel af omtrent 20 Grader. Hvor skal vi nu hen? spurgte jeg min Fører. — Opigjennem Fossen, Far, svarede Bernt. Nu i Guds Navn, sagde jeg. Uncle Kjølbønd i la Motte Fouqués *Undine* stod sfinbarligen for mine øine. Jeg kastede mig trøstigen i hans Favn, da jeg saae, hvor fortrolige mine Rejsefæller vare med ham, og vi kom uden Møie op igjennem. Fare var der heller ikke ved, thi Bunden var jævn paa de smaa Ufsatser nær,

der dannede Fossefaldene, men som Hesten let stæeg op over, og Vandet var ikke dybt; det syntes kun frygteligt, fordi man ei, formedelst Elvens skummende Fart, kunde med øinene maale Dybden. Hvad Menneket dog er et Vanedyr! Nu vandres og vides disse Fjeldstier vel hundrede Gange af dem i Goupne eller i Justedalen, som have samfærjel med Lyster, og Enhver kjender dog Besværligheden af denne Vandring; men Ingen tænker alvorlig paa at faae en mindre vild Bei anlagt, hvilket dog vissefælig lod sig gjøre, naar Villien og to Bygdelauges forenede physiske Kræfter kom til. Man er fra Barnsbeen af vant til at finde Bei op og ned ad Fjeldet, uden at holde sig til nogen bestemt Retning, og saa overseer man det Besværlige og det Frygtelige deri.

Endelig havde vi naaet *Storhougen*, disse rædsomme Fjeldes Toppunkt, i det mindste, som det syntes for os, inden stigningen begyndte; thi da vi kom derop, fandt vi rigtig nok større Høider bagenom. Her er det almindelige Hvilested paa Reisen, fast intet Huus er endnu at see. En jævn Grønning ligger her oppe paa Fjeldet, og den var i dette øieblik lige indbydende for vore Heste og os. Vi slap Hestene, og de græsede rolig omkring os, medens vi aabnede vor Madkury, for ogsaa at hente nogen Restauration efter denne Opfart. Det blæste her oppe koldt fra de nærliggende Bræer, saa at jeg maatte tage min skindjole paa, uagtet vi skreve den iste Julii, og satte mig i Læ mellem to Klippestykker, hvor jeg saaledes med en Kava i under mig istedeffor Sophapude fortærede min Frokost med den herligste Appetit, og istemmede ved Viinbøgeret med de Andre Nordal Bruns her saa aldeles passende Vers: "Boer jeg paa det høie Fjeld."

Paa *Storhougen* ligger den saa kaldte *Bisperøse*. At den har faaet dette Navn efter Biskopperne, som paa deres Visitation i Justedalen have, med andre Reisende, holdet her deres Rasttime, synes at ligge i selve Benævnelsen, men fra hvad Tid Navnet har taget sin Begyndelse, er ubekjendt; thi intet Menneke her veed af flere Biskopper at sige, der før mig have vovet sig paa denne besværlige Reise, end Nordal Brun, som i Aaret 1806 forsøgte paa og fuldendte lykkelig denne Vandring, dog med det let tilgivelige Løfte — aldrig at komme der mere! Denne Bisperøse skulde efter Frokosten besigtiges. Det var en simpel steendysse, ikke engang stor nok til at fortjene nogen Opmærksomhed. Smidlertid, saasom Brun havde i sin Tid lagt sin steen i den, saa maatte jeg og lægge min; og nu blev Selskabet, under megen Gammen, enigt om at bære sammen af de omliggende stene saa mange i Dysen, at den omfæder hævede sig pyramidalff og anseelig i Veiret, og blev til et Tegn, der end langt fra faldt tydeligen i øiet. Vore skydsbønder, og min Bernt især, lode sig denne sag være høilig magtpaaligende. Man skuer fra denne Høide af langs ned igjennem Fremdalen i Syd, og hen til Sisbræerne i Nord. For Resten er alt vildt, og uformet, som fra skabelsens Tid.

Efter en ubetydelig stigning gif vort Ridt nu jævnt henover Fjeldets Ryg *2) til *Vigelandsbroen*, og derfra til Gaarden *Vigeland*, hvor skydsstiftet er. Vi fik her nye Heste, og toge med dem Nedstigningen fat. Men denne var værre end Opstigningen, og tilmed langt farligere. Det gaaer ned over svabjerger (*Gladbjerger*), hvor Hesten kan ikke fæste sikker Fod, og Bradstyrtingerne ere skrækelige. Jeg gif den største Deel af Veien, og havde maattet gaae den hele, om ikke min Hest havde besiddet en elskværdig Færdighed i at gaae ned over hine *Gladbjerger*, uden at falde paa Næsen. Denne Færdighed besad Provst *Quales* Hest i mindre grad, og faldt derfor paa et sted hvor det vistnok havde været raadeligere for Rytteren at staae af. Faldet skulde heller ikke have bekommet Provsten vel, om ikke Præsten *Abel*, der gif tilligemed mig, havde været strag ved Haanden. Nedenunder os saa vi fra Fjeldet af *Justedals-Elven* fare frem i Dybet med en utrolig Hurtighed, og vi nærmede os den nu alt mere og mere. Endelig kom vi trætte og dampende ned. Elvens Vand er ganske graat og uklart. Den kommer fra Bræerne, og det søndermalede *Quarts*, som den fører derfra med sig, betager Vandet sin Klarhed. Hele *Justedalen* kan ansees som en eneste Elverende, der blot har nogle

Grønninger paa de steder, hvor Elven ikke løber, eller hvor den ikke har forandret sit Løb, men dette gjør den, til skade for de arme Bøner, fast aarlig, og efterlader sig store Grusbanker under denne Omskiftning. Vi reed over nogle af disse store og lange Banker, der ligge fulde af smaa runde Geschieber, alle næsten af Gneis eller Granit. Men Granitens mægtigste Bestanddeel her er Quartz. Derfor findes alle Bredderne af Elven op til høit op paa Fjeldsiderne fulde af dette Quartzstøv, som vare de puddrede; thi Elven stiger mangen Gang saa høit, at den sædvanlige Passage aldeles affjæres, og da maa den, som er iverie, klavre saa godt han kan op igjennem Fjeldene.

Omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Præstegaarden er Dalen saa smal, at Vandet her trænger sig med frygtelig Magt frem imellem Klipperne, og danner et skjønt Fossesald. En stor steen ligger midt i Løbet, og denne er fast udhulet, som en Jettegryde af Geschieberne, som Elven fører med sig og lader hvirvle sig derinde. Stolt er dette syn fra Fossebroen af, og maleriff det overhængende busfrige Fjeld; men usikker synes Broen selv at være, og brast den, saa var man her uden Redning. Naar man har passeret denne Broe, saa kommer man paa den anden Vei, som gaaer fra Justedalen gjennem Goupne ned til Røneid.

Præstegaarden ligger ret romantisk paa en Grønning, som Elven omslynger. Den er liden, men ret peen. Tæt ved ligger Kirken, som efter de Documenter jeg har for mig, synes sidst at være bygget Aar 1660, da Tøger Jensen var Præst i Justedalen. Den er liden, og af Træ.*3) Paa dens Kirkegaard fandt jeg 3 gamle Grav-Kors*4) af Klæbersteen, omgivne af en Cirkel, i hvis Rand det synes som om Indskrifter havde været indgravne, men som nu af Tiden ere, formedelst stenenes Blødhed, udslettede. Om Cirkelen eller Hjulet ligge paa den ene og den zürligste af dem 3 Knapper, i en Afstand af 90° fra hinanden. De ere omtrent $\frac{3}{4}$ Allen i Diameter, og hvile paa Fodstykker, der lade til at være afbrukne. I ælde naae de langt fra ikke op mod Korsene i Eivindvig og Fragmenterne af samme i Ladvig. Det kunde de da heller ikke, saasom Justedalen, efterat den ved den sorte Død (i Midten af det 14de Aarhundred) var bleven reent folketom, blev som Kongens ødemark først i Midten af det 16de Aarhundred igjen opryddet og bebygget. sagnet om Justedals-Knyen er bekjendt af Holberg og Ramus.

Det var mig umuligt at være Jordens største bekjendte Eisbræ saa nær, uden dog at see noget af den, og derved at skaffe mig et Begreb, blev det end svagt, om dette 12 til 14 Mile lange Eis-Ocean, der begynder ved Lodals-Raaben og ender ved Fjærlands-Fjorden i Syd, men ved Olderfjorden under Indvigens Præstegjeld i Nord, og over hvis størkede Bølger Mennester (audax Japeti genus) ikke tage i Betænkning at vove sig milelange Veie, skjøndt, Døden lurar i hver en Reyne. En Arm, blandt de mange, af stordals- eller Justedals-Bræen er Nigards-Bræen, som ligger 1 Miil fra Justedals Præstegaard. Didhen blev en Reise bestemt til den 4de Juli.

En deilig skyfri Himmel hvælvede sig over os, da vi i Morgenstunden sadde omkring vort Frokostbord ude i Gaarden, bekinne af en venlig Sol, som her under denne Glætscher-Verdens Kulde følte saare opvægende. Kl. 8 stege vi til Hest. De mange Bugtninger, som den uregjerlige Justedals-Elv gjør i sin uregelmæssige Fart, ved hvilken den hænger fast Alt, hvad der af flad Mark ligger mellem disse Klipper, gjøre mange Broer fornødne. Man passerer strax en saadan, naar man reiser ud fra Præstegaarden, og længer hen kommer man forbi, dog ikke over, en sand Teufelsbrücke, Høgebro 5: Høibro kaldet. Den svarer til sit Navn. Naar man er kommen denne forbi, faaer man snart, til Høire, vie paa Gededals-Fossen, et Vandfald, som i 3 Grene styrter ned over en himmelhøi lodret Fjeldvæg, der seer ud som om den var høvlet ned igjennem et Indsyk af Klippen, og hvis midterste Vandstraale vilde tage sig skjønt ud, dersom den havde den Masse af Vand, som den ene sidsstraale har, eller om alle tre Grene samledes i den til en eneste Vandcolonne, hvilket var ved Konst ikke vanskeligt at foranstalte. Nu rider man et langt Stykke igjennem en venlig Older- eller Dreffov*5)

nede i Dalen, og seer til høire side høit oppe i Fjeld-Horizonten Spøtegen, men til Venstre lige saa høit *Bersjet-Bræen*, to Bræer, hvis Sneechrystaller glimrede i Sol-skinnet. Længere hen saae vi græssende Hjorder udi et Krat, som er opvoret mellem de af Elven opfasteede Grusdynger. Over *Krondals-Elven*, hvis muddrede Vand forkynder, at den kommer fra Bræerne, ligger atter en Djævlebro; og nu viser allerede *Nigards-Bræen* sig. Man passerer endnu en Bro, *Melvirs-Broen*, ved hvilken to Glætscher-Floder forene sig, en mindre, der kommer fra *Nigards-Bræen* og flyder med blaaligt kalkagtigt Vand, og en større, som kommer fra den store *Justedals-Bræ*, af hvilken *Nigards-Bræen* er en Arm, høiere mod Norden, og som flyder med graaligt aldeles plumret Vand; og nu ligger *Nigards-Bræen* i sin hele Majestæt lige for øiet.

Jeg mindes ikke, at nogen Uabenbaring i Naturen, af de mange herlige store Scener, den i saa riig Overflødighed fremstiller for Mennekkets øie, har gjort det dybe Indtryk paa mig, som synet af denne Bræ. Om en kold Gysen overfoer mig, eller om Blodet strømmede mig til Hovedet, det erindrer jeg ikke nu; men dette erindrer jeg grant, at Saarerne stode mig i øinene, og at jeg aldrig med dybere og helligere Følelse havde tilbedet Gud i hans Gjerninger. Helvetiens Glætschere saae jeg mangen Gang afbildede, og troede at fatte dem; men at jeg ikke havde fattet dem, det følte jeg nu. Her laa en bred og dyb Dal for mine øine, fyldt med en Bismasse, som ligger der i stikkelse af et midt under Bølgernes Rullen ved Almagtens Tryllestav med Et størknet Hav, hvis Bevægelse man synes endnu at kunne skimte i den fjerne Horizont! —

Nix jacet, et jactam nec sol pluvixæque
 resolvunt,
 Indurat Boreas, perpetuamque facit.
 Ovid.

Uf-stumpet paa sin nederste Rand i en Høide af omtrent 20 til 30 Fod helder dette Bishav ud imot en stor og viid Forgrund af 1726 Fods Længde*6), der ligner et Museum af Forverdenens Ruiner. Disse Bræernes Forgrunde, hvis hele Areal de selv havde i Fortiden indtaget og bedækket, men som nu indeholde Bjerge af Grus og Geschieber og uhyre Granitblokke, som de have skudt foran sig, og efterladt i det de traf sig selv tilbage, kaldes i det gjængse Sprog *Vorrer*. En saadan mægtig *Vorr* ligger udbredt foran *Nigards-Bræen*, og vidner om, hvad Vælde og hvad Omfang den har havt, ligesom Fjeldenes afragede sider, skarvenaasen imot Nord og Rampen imod Syd, tilkjendegive forrige Høide, der nu er over 200 Fod mindre*7). Angaaende *Nigardsbræens* Af- og Tiltagen maa jeg i øvrigt henvisse til *Bohr*.

Ikke langt fra Bræen ligger Gaarden *Elvekrog*, hvis gjeftfrie Eier *Claus* ikke alene havde os ind, og satte et Fad Melk for os paa Bordet i sin rummelige hviloftede Høgstue, men gjorde sig og, da han hørte, at vi vilde op paa Bræen, færdig til at føge os. Han tog Braadder og Keeb med sig, og anførte nu vor Caravane paa denne frygtelige Fart. Tit de yderste Grusdybninger, der betegne *Vorrrens* Grændse, kunde vi ride; men her stege vi af, og maatte begynde Vandringen til Fods, og vogte vore Trin over dette Hav af rullende Geschieber, der lignede Bunden af et udtørret Ocean, hvis yderste Rand en ny og frodig Vegetation allerede befrandsede. Efter lang Tid og megen Møie kom vi over dette Tohu Babohu, og stode nu for Bræen, der prangede i sin Forgrund med colossalske Monumenter, som Vidner om dens Fordums storhed. Her fandt vi *Sisstøtter*, vel 30 Fod høie, i coniske, cylindriske og pyramidaliske Former, isoleret staaende foran Bræens Rand, og herlig glimrende i Sol-skinnet. Bræeranden var næsten sort af Jord og Støv og Grus, som Vinden har ført derop, og som siden har fastnet sig i *Sisforpen*. At komme op over denne steile Rand, var heel vanskeligt; dog fandt vi et sted, hvor en underliggende Granitblok, som vi maatte klavre op paa, tjente os til skammel, fra hvilken vi kunde svinge os op paa Bræen.

Nu stod jeg paa et Isthav 1063 Fod over Vandspeilet. Vistnok har jeg været i langt høiere Regioner, men aldrig følt, hvad jeg følte her i denne vidunderlige Verden hvor Forstyrrelsens Fragmenter laae i chaotisk sammenblanding paa den ene side af mig, og hvor jeg paa den anden side med vriet kunde følge en heldende Bismasse i en strækning af $1\frac{1}{2}$ Miil, paa det strøg hvor denne Bræ allerede er forenet med den uhyre stordals-Bræ. Vandringen opad Bræen var ikke vanskelig, thi Iskorpen var ikke synderlig glat. Ret oprømte i sindet vandrede vi nu opad den sraaliggende Glade, omtrent 7 til 800 Skridt. Her fandt vi en Fordybning i Bræen, som kom os vel tilpas. Vinden, som kom fra Bræens Krone, var skjærende og kold; denne Glætscher-Dal syntes at tilbyde os Ly for Vinden, og derfor leirede vi os alle i den.

Vi havde allerede i Morgenstunden hilset denne blide og solvarme Dag, under dens kjære Betydning, som vor elskte Kronprindses Fødselsdag. Her vilde vi, i denne isolerede men høie og herlige Isverden, feire den i stille Simpelt, imedens den i Hverdags-Verdenen feiredes med Pomp. Viin og Bæger var til den Ende medbragt. Jeg foreslog skaalen, i det jeg nævnede den for os Alle glædelige Anledning til samme; Bægeret fyldtes, og vi leirede os i Ring, for at tømme det efter hinanden, med ønsket om vor Oscars og hans Elsktes fremtidige Held. Da tilbød Præsten Aabel sig at synge et Vers, som han væbliffet forhen havde nedskrevet. Han sang:

“See Oscarsdagens sraale brydes
 Paa Fjeldets evig faste Is.
 Mens gamle Norges Sønner frydes
 Ved stolte syn paa festlig Viis!
 Med hævet sands de Bliffet vende
 Hift over østens Klipper ud,
 Og Hjertets varme Bøn opsende:
 Held Oscar og hans hulde Brud!”

Vi gjentog den sidste Linie i Chor, og saa drak vi alle den kjære skaal, og raabte et langt tredobbelt Hurra, saa Bjergenes Echo svarede os igjen; og ingensteds, det troer jeg endnu, er Oscars-Festen feiret stoltere paa denne Dag, end her imellem den evige Is's Ruiner, af os 7 Normænd. — Nu satte vi os ned i Fordybningen en stund, og vandrede saa høiere op paa Bræen, som Claus fortalte os var der. Dens sider lyste i det deiligste Himmelsblaat. Vi saae Vandet *8) nede i dens Dyb, men Bunden kunde vi ikke see. Naar disse Reyner ere om Vinteren eller Foraaret skjulte med Snee, da ere de yderst farlige; og man fortalte, at for ikke længe siden skal en ung Bondefarl, som i Følge med to ældre vilde gaae over Justedals-Bræen til Nordfjord, være falden ned i en saadan Reyne, men uden at naae Dybet blev han siddende paa en Affats nede i Svælget. Hans Kammerader kunde ikke, af Mangel paa Toug, komme ham strax til Hjælp; og medens de langt horte maatte hente dette, og forsyne sig med andre Redningsredskaber tillige, gif Natten hen, og de kom først den følgende Dag tilbage. Med svagt Haab nærmede de sig atter Reyneren, men hvor forundrede og glade bleve de, da de saae Drengen siddende i samme stilling, hvori de havde forladt ham, uskadt og tyggende paa Mad, som han havde faaet ud af sin Skræppe. Rebet blev nedhidsset, og Drængen blev frelst.

Nu gif vi ned igjen, efterat vi havde mættet vort Blik med synet af dette uoverseelige Isthav; og nede i Bræens Forgrus botaniserede vi. Vi fandt her en Mængde Alpeplanter, der blændede vriet med deres glødende Farver, i hvor fortrykte de end syntes af Temperaturen. Herligt stod og Bygget, i Vinterens Naboskab, paa Elbefrogs Marker *9). Vor Vandring til og fra Bræen havde medtaget $2\frac{1}{2}$ Time. Vi drak atter Melk hos Claus, sagde ham et kjærligt Farvel, og kom Kl. 5 om Eftermiddagen tilbage til Justedals Præstegaard.

Paa Faaberg, den øverste Gaard i Justedalen, skal, saa fortalte man mig, findes en Hule, riig paa skjønne Bjergchrystaller, men som nu efterhaanden plyndres, til Legetøi for Børn. Præsten Nabel viste mig nogle af dem, som han eiede. De vare $1\frac{1}{2}$ Tomme brede paa de ubeskadigede sider, men i det Hele ilde medhandlede af en Uborn Hammer. Denne Hule, om hvilken hverken v. Buch, eller Smith eller Naumann eller Bohr eller Keilhau synes at vide noget, fortjente vel at undersøges.

Justedals-Elven fører i sit muddrede kalkagtige Vand et fiint sort Støv med sig, som jeg fandt i Mængde opkastet langs dens Bredder, og som man bruger til Skriversand. Da jeg forestillede mig, at hiin Vandets Opmuddring foraarjagedes af Quartzgesschiebernes Rivning mod hinanden paa Bræens og i Elvens Dyb, saa ventede jeg mig et Præcipitat i Vandet, naar jeg satte det hen. Jeg lod det staae i et Glas i 24 Timer. Vandet havde efter denne Tids Forløb det samme kalkagtige Udseende, men noget Bundfald kunde jeg ikke mærke til. Det sorte Støv lader sig trække af Magneten. skulde det være sønderknuset Mica, som en Bestanddel af Graniten eller Gneisen, der ved en ligedan Rivning affondredes og førtes af Vandet frem? Eller er det Jernpartikler?

Min Tilbagereise fra Justedalen havde jeg bestemt ad den saakaldte *ordentlige* Bei igjennem Goupne ned til Røneid, hvor jeg havde bestilt min Baad. Jeg tænkte denne Bei maate være mindre besværlig; men visseelig jeg bedrog mig! Vel gaar denne Bei ikke saa høit op imod skyerne som hiin, men den gaar fast uden Ophør op og ned i de frygteligste Vinkler, og over de farligste Gladbjerger, der efter en Regn ere glatte som Sis, saa at man, forat undgaae de muelige styrtninger, maa staae af og stige paa Hesten igjen vel 20 til 30 Gange, og saa desuden gaae den halve Bei, ofte paa Hænder og Fødder, i de steileste og bratteste Retninger; og dog vilde jeg ikke for Meget have undværet de Naturnydelse, der vare forenede med hine Besværligheder og Farer.

Kl. 8 om Morgenen den 6 Julii forlode vi Justedalen. Vi bleve paa Hesten indtil *Fossebroen*, som vi nu lode ligge til Venstre. Her stege vi af, og valgte os et beqvemt sted, for at tage det Naturmaleri ret i Diesyn, som her viste sig anden Gang og i forhøiet skjønhed for os. Man kan ikke see noget deiligere end det Bjerg, som i den yndigste Gruppering kneiser over denne Bro. *Flintoe* har her hentet en af sine skjønneste Theater-Decorationer. Og nu Fossen med Broen over sig, og den uhyre Granitblok midt i dens Løb, fra hvilken Vandet sprudler i Støv, og den himmelhøie Bjergkuppel, *Vangsen* kaldet, som hæver sig bag hiint blidere og Vegetationsrigere mindre Fjeld — Dette Alt er en af Alpeverdenens mest tryllende Fremstillinger.

Justedals-Elven med sit plumrede Vand fulgte os troligen. Veien var taalelig den første Miil, til *Myklemhyren*, der ligger paa en af de største Sletter, som den egenraadige Elv har tilladt Justedalen at beholde, og har en skjøn Olderskov langs Elvens Bredder. Men nu begyndte en stigning, hvis Lige i Brathed jeg vel kjendte, men hvis Farlighed for den ridende Mand, eller for den fløvbærende Hest, jeg aldrig har seet. *Haukfløven* (Høgfløven, Høikfløven) kaldes den Uas, som man nu skal sætte over. Vi stege alle af. Hestene gif uden Fører den vandte sti — sti? Nei, der var hverken sti eller Bei at see; Alt var en eneste sporløs Converitet af Gladbjerg, hvor enkelte Fordybninger i Fjeldet gave Hestene, som flogeligen gif i Zitzak, et usikkert Fodfæste. Jeg ventede hvert Dieblif at see dem falde; men nei, de stode. Dog skulde de vanskeligen have staaet, hvis Regnen hadde glaseret disse Bjerger. Man viste ogsaa her, til min Forfærdelse, et sted, som kaldes *Præstekone-Spranget*, hvor en stakkels Præstekone skal engang være styrtet udover med Hest og Alt, og omkommen i Elven.

Vi kom endelig op paa det høieste af Uasen; og herfra tog *Myklemhyren* sig herlig ud. Den ligger nede i Dalen, som den skjønneste engelske Park, igjennem hvis Sletter og smaaskove Elven slynger sig i de mest afvejlende Bugtninger, og sætter allevegne større eller mindre Grusholmer af i sit løb.

Afsen er en halv Meil over, op og ned ad Bakke, over Fjeldstier og steentrapper, som ere fryktelige formedelst det svælgende Dyb ved siden, og mod hvilke, i Fare og Besværighed at regne, Gildresfredene i Hassloe *10) have Intet at betyde. Vi maatte af Klogskab gaae her fast den hele Veie, og kom saaledes til Allsmo, en Gaard hiinsides Afsen, efter hvilken en ny Afs, som vi atter fik at bestige, kaldes Allsmo-Afsen. Veien fandt vi her af samme Natur, som den forrige, men steentrapperne paa Skræningen af Fjeldet ud imod Afgrunden vare lagte med saa megen Orden og Omhyggelighed, at Veien blev heel sikker, ja næsten magelig at gaae, i hvorvel jeg ikke under alt dette vilde betroe mig til nogen Hest paa den, thi et Fald eller en Snublen kunde let føre til den visse Død. Dette Anlæg, skylder den dristige og forstandige Bonde, Hans Leermo, sin Tilværelse, og er priist over hele Bygden af Enhver, der kjendte den gamle Veis utrolige Besværighed. Visstnok maa man ogsaa, i sammenligning med den øvrige Passage i disse Egne, rose det, ligesom man maa studse ved Tanken om hvad Rjæmpekræfter der have hørt til at frembringe af deres Leie og at nedlægge paa stien disse uhyre steentrin. Naar man er kommen Afsen nedover, seer man en Glætscher-Elv pludselig styrte frem i fossende Fart, og atter skjule sig bag et Fjeld i Baggrunden. Den kaldes Leerdals-Elven, af Gaarden Leermo, som ligger tæt herved, og hvis usædvanlig gode og oeconomicke rigtige Behandling giver strax, saasnart man har betraadt dens Enemerker, et høit og behageligt Begreb om dens forstandige Eier. Det var Hans Leermo. I hans Huus vilde vi hvile os; og han ventede os endog med gjæstfri og uforstilt Længsel. Vi kom ind i en stor og lys og reenlig stue, men traf den brave Hans liggende der paa Sygeleiet. Saa havde han ligget siden forrige Vinter. sin helbred havde han mistet ved sine Vandringer over Bræerne, dem han havde gjentaget 21 Gange i sit Liv; thi han havde, blandt flere Eiendomme, endeel i Søndmør, som han fra Tid til anden saae til. Paa disse Vandringer var han formodentlig bleven forkjølet over Maven, hvilket saa let er en Følge af de korte Veste, som Bønderne her bruge, der under Gangen glide op, og efterlade lige ned til Beenklæderne en Abning, som Bræernes skjærende Luftstrøm og Kulde gjennemtrenger. Denne Bonde har læst meget. Det var en Lyst at høre Resultaterne af hans sunde Dømmekraft og hans mange Erfaringer. Under 27 Aars Ægteskab med sin første Kone havde han avlet 20 Børn, og med den sidste, nu levende, eet Barn, en deilig liden Dreng paa 6 Aar, som deels stod ved hans seng, med Omhed og Kjærlighed i Diet, deels lagde sig i sengen hos ham, og som han holdt saa inderlig meget af. Af de ældre Børn havde han blot 7 i Live, men alle gifte. "Ingen af mine Døttre er bleven 20 Aar gammel, førend hun allerede var gift," sagde Hans med et Slags glad Stoltthed.

Jeg talte ret længe, og ret meget gjerne med denne Mand, men jeg var saa usigelig træt af Reisen, og saa gjennemvaad af Sveed, at jeg ængstedes endog for under dette atter at blive kold. Jeg satte mig derfor paa et træfrit sted ved Bordet, med Haanden under Kind, og fik mig nogle Minuters Blund, hvorefter jeg følte mig styrket. Vor gode Vertinde bar imidlertid kostelige Retter frem paa Bordet; men mig havde Udmattelsen betaget al Madlyst, og jeg drak i det sted et Bæger Biin, som jeg lod Hans dele med mig, og som han tog gjerne imod. Efter et Par Timers Ophold forlode vi Leermo, og det ahnede mig, da jeg gav Hans det sidste Haandtryk, at jeg snart vilde faae at høre om hans Død. Dette blev og Tilfældet denne Vinter. Multis flebilis occidit. Fred og Hæder over hans Minde! —

Ligeover for Leermo, paa hiin side Elven, ligger et høit og herligt Fjeld, med flad Ryg, som fulgte os paa venstre Haand, skjønndt i forskjellige Bøininger, lige ned til Søen. Man kaldte det Havaasbruni. Fra dette Fjeld nedstyrter i en Hvide af henved 2000 Fod, om mine Reisesæller ellers have Ret, den høieste Foss, og den brillanteste i sine Former, som jeg i mit Liv har seet. Den heder Rhesossen. Efterat have glædet mig i lang Fraastand over dens herlige Fald, steg jeg, da jeg kom den nær, af Hesten, gif

igjennem Stoven hen mod Elvebredden, for at trænge saa dybt ind i dens skjønhed. Nu stod jeg lige over for den. Hvilket syn! Den vælder ud over Fjeldets høieste Tinde, som fra skyerne af styrter sig fra Hviden ned, i flere Affatser, skjøndt uden synderlig riig Vandmasse, og grener sig, og samler sig atter over en bred Klippe, hvor den falder som et vidt udbredt Lagen, og deler sig saa omfider i mange smaa Sølvstiber, der glide ned i Elven. Det er en Pragtsfos. Var dens Vandmasse stor nok til at danne en eneste Colonne, der kunde skyde sig ud over Affatserne, og saaledes naae Elven i et eneste Fald, saa vilde den være en af de mærkeligste paa Jorden, skjøndt det store i Billedet da maaske opslugte dens nærværende maleriske Bude.

Intet kan lignedes med *Fjeldenes skjønhed* her i Goupne, et Annerfognd under Lyster, hvad enten man seer hen til deres Hvide, eller deres Former, eller deres Vegetations-Righed, eller deres Colorit, eller deres imposante steile Bægge. Det stolteste, jeg i sidste Henseende har nogentid seet, er den store lange høie lodrette Fjeldvæg, som man har paa venstre side, i en strækning af $\frac{1}{4}$ Miil, nærved Røneid. Ornen selv finder ikke en Udkant til at bygge sit Rede paa, uden der hvor Forvitringen har løsrevet de enkelte colossale Granitblokke, der nu ligge ved Fjeldets Fod.

Fra Leermo til Røneid er 1 Miil, som man, i hvor bratte og frygtelige Bækkerne end monne være, dog reiser med mindre Fare og Engstlighed, fordi Veien er mindre steenhaard, og Præcipicerne ere færre. Smidlertid troer jeg dette, at den, som har reist til Justedalen, det være sig over storhougen eller gennem Goupne, skyer ikke lettelig nogen anden Reise i Bergens stift, for Besværlighedens eller Farenes skyld.

Vi kom Kl. $6\frac{1}{2}$ til Røneid, hvor de allerede i 6 timer havde ventet os med Baaden. Træt var jeg, men efterat have faaet skiftet Linned og Klæder, og druffet en Kop varmt Theevand, følte jeg mig særdeles styrket og vel.

Der er fra Gæstgiveriet i Røneid et stykke over en Slette ned til Stranden, det reed vi, indtil vi naaede Baaden, som laa bag et Bjerg, længere hen imod Mariffæren. Her paa Strandbredden fant jeg, under Fjeldets Fod, en mægtig Blok, der udmærkede sig ved sin røde Farve. Jeg tog den næiere i Diehyn, og fandt den nyreformig, isprængt med Glimmer og Svovelskis, og der laae Lameller neden om den af Graphit, af hvilke jeg har foreviist Prof. Esmark, under hans senere Ophold i Bergen, en prøve. Flere stene af samme Slags laae ved siden af den, skjøndt ikke saa mægtige som denne, af hvad jeg troer den indeholdt, nemlig — Jernmalm i riig Mængde. Mærkeligt er det, at lige over for, i Engdalen, Sønden for Goupne Kirke, ere der endnu Spor af Smelteovn og Jernverk, hvortil Myrmalm skal have været ført i fordums Tid. Men Engdalen har ikke været beboet siden den Sorte Død, og er det af pur Fordom endnu ikke, uagtet det skal være en herlig Engstrækning, hvor gode Landbrug kunde etableres, istedenfor at den nu blot bruges til Sætergang. Ogsaa for den sags skyld var det skade, at Hans Leermo døde; thi hans Aigt var det, saasnart Udskiftning havde fundet sted, at foregaae i denne Henseende med godt Exempel, og at bygge og boe i Engdalen. Da havde alle Lodseiere sikkert gaaet efter.

Kl. henimod 11 om Aftenen kom vi tilbage til Dale Prestegaard, og — endt var Justedals-Reisen.



* 1) Efterat jeg havde nedskrevet disse saa Bemærkninger over Justedalen, kom mig en Beskrivelse over samme for Die fra Aaret 1750 af Matthias Fos, som var Sognepræst der, udgivet 1802 med Anmærkninger af nu værende Justitiarius Berg i 2det Bind af Chaarups Magazin for Dan. og Norges Beskrivelse Sid. 1-44. Naar

Forfatteren af denne Beskrivelse fortæller, at Justedal (Ljustedal, af Berg vist rigtig udledet fra Ljuster eller Lyster, altsaa Lysterdalen) har været et Anner sogn under Goupne, og grunder denne Formening paa et interimistisk Rescript af Stiftsøvrigheden under 16 Martii 1636, da har han formodentlig feilet; thi af et senere Resc. af Jens Bjelke under 28 Oct. 1636, samt flere yngre, synes det vist, at Kongen ikke har ratificeret hiint.

*2) Dette Fjeld ligger 2276 Fod over Vandspeilet.

*3) Denne Kirke ligger, efter G. Bohrs Opgave i hans interessante Bemærkninger "om Gisbræerne i Justedalen og om Lodals-Raabe" (i det 1820 i Christiania udfomne 4de Hefte af Blandinger eller Læsning for begge Rjøn) 621 Fod over Havet.

*4) Foss siger 1. c. S. 27 meget naivt: "Det er et rart Exempel Nogen døer (her);" saa man skulde troe, der gaves dem, som kunde holde Stand imod Døden. Smidlertid beviser Kirkegaard og Ministerialbog og Erfaring, at ogsaa her "alt Rjød er Høe," om Indbyggerne end virkelig ofte naae en høi Alder.

*5) Betula Alnus Lin.

*6) See Bohr paa anførte Sted.

*7) Sammesteds.

*8) Vand finder man ofte i smaa Fordybninger paa Bræernes Overflade, og det frister den Tørstige med sin Klarhed og Reenhed; men man gjør vel i at staae Fristelsen imot; thi det forarsager ved sin overordentlige Kulde en Hævelse i Munden, som let kan blive farlig.

*9) Allerede Bohr har bemærket, at man ved Bræerne kan staae med den ene Fod i den hvite Vinter, og med den anden i den grønne Sommer. Det er saaledes et Særshyn at see Bønderne under Sommerens og Høstens Markarbeider, naar disse forefalde i Nærheden af Bræerne, iførte fuld Vinterdragt. De klæde sig da, endog i den strengeste Hede, i Skindtrøier, for ei at være udsatte for farlige Følger af den Snøe og Kulde, som kommer fra Bræen. Thermometret stod efter Bohrs Jagttagelser den 8 Julii 1819 paa 34° Varme i Solen, og 21° i Skyggen; og dog maatte man samme Dags Morgen og Aften lægge i Ønnen!

*10) Lagtet det her vel ikke staaer paa det retteste Sted, saa vil jeg dog ikke undlade at bemærke, at Gildrestredene ligge, efter Bohrs Beregning, 715 Rhinl. Fod over Vandspeilet. Om Haukaasen ligger høiere eller lavere, er jeg ikke i Stand til at sige.

Budstikken.

Et Ugeblad af statistisk-oekonomisk og historisk Indhold.